

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 8, July- Dec. 2022, PP

☆ ڈاکٹر شبنم اسحاق، ڈاکٹر ظہیر حسن وٹو

پارکھ

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جولائی - دسمبر 2022ء، مسلسل شمارہ 14

CLASSIC AND PUNJABI CLASSIC**کلاسیک تے پنجابی کلاسیک****Abstract**

Literature is the finest tool to express the human feelings. It has the power to heal the miseries and transform the world. A literature the ability to enriched the human mind, increased its treasure, and caused it to advanced a step is called classic. In this article it is try to determin the meaning of word Classic, especially define it through the examples of punjabi classical poetry.

Keywords: Literature, Power, World, Ability,
Article, Classic

پنجاب تہذیبی پکھوں ڈھیر امیر دھرتی ہے۔ دراوڑی سماج نے دوجی اُچھتا دے نال نال ادب ولوں وی بھری جھولی ہی اگلیاں پیڑھیاں نوں دھنی کیتا۔ ڈرامے دی ریت ہووے یاں شاعری دا پکھ، لوک ادب ہووے یاں لوک ناچ، لوک کلاواں ہوں یاں لوک ریت، کوئی پدھر نوں دکھالی نہیں دیندی۔ کلاسیک تہذیب وچوں کلاسیک ادب دا پھٹنا کوئی اچھھی گل نہیں۔ لفظ ”کلاسیک“ اوپر یاں بولیاں تے ادب دتا پردھرتی ایس توں اوپری نہیں۔ رگ وید، پنج تنتر، پُر ان، مہا بھارت، رامائن، ایہہ کلاسیک ایس دھرتی چوں پنکر یا تے نسر یا ادب اے۔ ناتھ مت، جین

☆ اسٹنٹ پروفیسر، گورنمنٹ کالج یونیورسٹی، لاہور

☆ اسٹنٹ پروفیسر، گورنمنٹ کالج یونیورسٹی، لاہور

مت، بدھ مت تے صوفی مت جیہاں انسان دوست لہراں وی ایسے دھرتی دی دین نیں۔

کلاسیک (Classic) دے لفظی معنے اعلیٰ تے اُتم دے نیں۔ لفظ کلاسیک خاص کراوس ویلے ورتیا جاندا اے جدوں کوئی شے اپنے گناں پاروں بیٹے سے دی بکل پٹھوں اجوکے ویلے داسورج بن اُبھرے۔ Classic تے Classics پرانے سے دے عظیم تے مشہور ادب لئی ورتیا جاندا اے۔ کلاسیک اجوکے ویلے دا پرچلت لفظ، اصل وچ لاطینی زبان دے لفظ Classicus توں بنیا، جیہدے معنے اعلیٰ طبقہ تے اُچے مرتبیاں والا گروہ اے۔ فرانسیسی زبان وچ Classique درسی جماعتاں لئی ورتیا جاندا اے۔ ٹی ایس ایلیٹ دا آکھنا اے کہ کوئی اجیہا لفظ اے جیہدے وچ ”کلاسیک“ اصطلاح دیاں ساریاں خوبیاں داسموہ ہووے جیہڑا ودھ توں ودھ مفہوم دا اظہار کرے اوہ لفظ ’کاملیت‘ تے ’پکیائی‘ اے۔ کلاسیک دی تعریف موجب کلاسیک اوہ اے جس وچ کسے قوم دیاں ساریاں صلاحیتاں تے سارے گن (سامنے نہ وی ہوون) لگے ہوندے نیں۔ ایہہ صرف اجیہی زبان وچ ظاہر ہوندے نیں جس وچ سارے گناں نوں اک دم سمیٹ سکین دی صلاحیت ہووے۔ کلاسیک اودوں وجود وچ آندا اے جدوں کوئی تہذیب کامل ہوندى اے، اودہ ازبان تے ادب کامل ہوندا اے اوہ کسے کامل دماغ دی تخلیق ہوندى اے۔ ڈاکٹر جمیل جالبی اپنی کتاب ایلیٹ کے مضامین وچ ٹی۔ ایس۔ ایلیٹ دے حوالے نال لکھدے نیں:

”اگر کوئی ایسا لفظ ہے جس میں کلاسیک کی اصطلاح کی ساری خصوصیات

یکجا ہو سکتی ہیں اور جو زیادہ مفہوم کا اظہار کر سکتا ہے تو وہ لفظ ’کاملیت‘ یا

’مُحکمگی‘ ہے۔۔۔ کسی کامل دماغ کی تخلیق ہوتی ہے۔“ (1)

کلاسیکیت دے لغوی معنے اعلیٰ ترین تے معیاری دے نیں۔ ایہہ لاطینی لفظ Classes توں بنیا جیہدے معنے گھڑ مس دے نیں۔ اساڈیاں بولیاں وچ کلاسیکیت دی اصطلاح وڈے تے پُرانے دے معنیاں وچ ورتی جاندی اے۔ جدوں کسے ادبی نمونے نوں کلاسیکی آکھیا اوس توں مراد اے کہ اوہ اپنی مثال آپ تے دو جیاں لکھتاں توں اُچا تے سچا اے۔ اجیہا ادب نہ صرف سگوں آون والے ہر ویلے وچ اپنے نویں معنے لے کے آندا اے۔ ایہدے اندرون وچ معنیاں دا جہان آباد ہوندا اے۔ رومن طبقہ اجیریاں دے اوہناں شہریاں نوں کلاسیکی (Classici) آکھدے سن جیہناں دی گھٹو گھٹ آمدن متھی ہوئی حدوں ودھ جائے، تے جیہڑے متھی حد توں چکھا نہ رہ جاندا اے اوہ پنے سچھے جاندا اے، اجیہے

طبقے نوں کلاسیم (Classem) آکھیا جاندا سی۔ ادب وچ کلاسیک ٹرم دی ورتوں بارے برٹین کا وچ لکھیا اے کہ:

“The term, usually spelled "Classical," is also used for the literature of any language in a period notable for the excellence and enduring quality of its writers”.(2)

ادب لئی کلاسیک دی اصطلاح ورتن دا مڈھ دو جی صدی عیسوی وچ بچھا۔ اولس جیلئس (Aulus Gellius) نے ایس لفظ دے مخصوص معنے متعین کرن دی کوشش کیتی اخیر اوہ کلاسیک نوں لکھت تے لکھیا رنال جوڑن وچ کامیاب ہو یا۔ اوہنے اجیہی لکھت نوں تھاس دتی جیہڑی اعلیٰ تے ریتوں ہٹی ہوئے ایہدے نال ای عوامی مزاج والیاں لکھتاں نوں ایس وگن توں باہر کردتا۔

ستارھویں صدی دے شروع وچ 'Classique' (فرنجی) یاں 'Classicus' (لاطینی) طبقہ، گروہ، جماعت (Class) یاں درجہ بندی (division) دے طور تے ورتیا جاندا رہیا، بعد وچ ایہنوں اعلیٰ طبقے لئی ورتیا جاوون لگا۔ لاطینی وچ کلاسیک دے معنے جتھے دے نیں۔ Classics توں جنگلی گروہ دا اوہ حصہ مراد لیا جاندا اے جیہڑا اعلیٰ گھڑ سواراں نال لیس ہووے۔ نشاۃ ثانیہ تے اٹھارویں صدی عیسوی تک یورپ اندر یونانی تے لاطینی ادب نوں ہی اعلیٰ درجے دانیانیا جاندا رہیا۔ آون والے دور وچ کلاسیک توں مراد اجیہی لکھت لئی جاندا رہی جیہڑی ہر کچھوں اعلیٰ درجے دی ہووے تے ہر زمانے وچ اپنے نوں معنے دیوے۔ سہیپن تے سچائی اجیہی فن پاریاں دا گن منیا جاندا اے۔ اصل کلاسیکی ادب کلاسیک شاعر بارے میتھیو آرنڈ Essays In Criticism وچ لکھدے نیں:

“But if he is a real classic, if his work belongs to the class of the very best (for this is the right and true meaning of the word classiey classical) then the great things for us is to feel and enjoy his work as deeply as ever we can, and to appreciate the wide difference between it and all work which has not the same high

character”.(3)

اٹھارویں صدی دے ادھ وچ ”نیو کلاسرزم“ تحریک دامنڈھ بجھا، جیہدا مقصد قدیم کلاسیکی نظریاں نوں مڑ جیواناسی۔ ادب، چتر کاری، فن تعمیر تے نقاشی دے فن وچ اعلیٰ درجے دے رجحاناں نوں تازہ کرنا سی، اک گروہ اجیہا اُبھریا جیہنے ایس تحریک نوں ”سوڈو کلاسرزم“ داناں دے کے ایہدی نندیا کیتی۔ کلاسیکیت دی تحریک رومانوی تحریک دے رد عمل وچ سامنے آئی۔ ایہناں دوواں نوں اک دوجے دی ضد پاروں دیکھیا جاندا رہیا۔ کلاسیکیت اندر سچائی، اخلاقیات، عقل تے منطق، غیر جانبداری تے کاملیت ورگے گناں داسموہ ہوندا اے، رومانیت حسی تجربیاں، انسانی جہلتاں تے وجدانی کیفیتاں دا لڑ پھڑ انسان دی جمالیاتی تسکین داسمان کردی اے۔ رومانیت اندر خیال اڈاری، حسی تجربے تے ان ڈٹھی دنیا دی چتر کاری بھروں کیتی جانندی اے۔ تحریک دے منن والے ادب برائے ادب دے حامی نہیں۔ گوٹے موجب کلاسیکیت صحت و شفا اے جد کہ رومانیت ذہنی ہيجان داناں اے۔ مغربی نقاد ٹی ایس ایلیٹ کلاسیکیت نوں ’کامل‘ آکھدا اے تے رومانیت نوں وقتی کوشش، اک ویلے دی قید تے بندش توں آزاد تے دوجی قید۔ ایلیٹ دی نظر وچ کلاسیکیت پکیائی تے حُسن ترتیب داناں اے جد کہ ایہدی حریف کچیائی تے ہيجانی کیفیتاں دا اُبال اے۔ سانت بیونے سچے کلاسیک بارے اپنے وچا رکھ انج ساجھے کیئے:

“A true classic, as I should like to hear it defined, is another who has enriched the human mind, increased its treasure, and caused it to advanced a step; who has discovered some moral and not equivocal truth, or reveled some eternal passion in that heart whereall seemed known and discovered”.(4)

قبل از مسیح دے کئی ادبی نمونے کلاسیک دے درجے تے پورے اُتر دے نیں۔ یونانی دور دا ادب، ہومر دی اوڈیسی، سوفو کلیس تے یورپڈیز دے المیہ ڈرامے یاں ارسٹو فینزدی ’مینڈک‘ ایسے درجے دیاں لکھتاں نیں۔ سقراط، افلاطون تے ارسطو ورگے فلسفیاں دیاں اخلاق، مابعد الطبیعات تے سائنسی ادب اتے لکھیاں کتاباں کلاسیک ای

ہن۔ تنان فلاسفران دی سوجھ دے پرچھاویں اجوکے ادب اُتے سہج سبھا ہی ویکھے جاسکدے نیں۔ ملٹن دی پیراڈائز لوسٹ، دانٹے دی فاؤسٹ، ولیم شکسپیر دا ہملت، فلائیر دامادام بواری، سروانتیز دا ڈان کینو ٹے، جین آسٹن دا پرائڈ اینڈ پریجودس، جونا تھن سافٹ دا گلیورز ٹریولز، مائیکل اینجلو دا ڈیوڈ، موبیساں دا شاہکار افسانہ دی نیکلس ہووے یاں فیروسی لکھیارگوگول دا ڈیڈ سولز ہر حوالے نال کلاسیک اکھوان وائے گن اپنے اندر رکھدے نیں۔ برصغیر پاک و ہند وچ ولیمکی دی رامائن، کالی داس دا شکنتلا، فردوسی دا شاہنامہ، مولاناہ روم دی مثنوی، سعدی شیرازی دی گلستان و بوستان، بابا فرید دے شلوک، قصہ پورن بھگت، ہیر وارث شاہ، شاہ حسین، بلھے شاہ تے خواجہ غلام فرید دی کافی کلاسیک دیاں اعلیٰ ترین مثالیں نیں۔ پنجابی کلاسیکی ادب دی ریت بابا فرید توں تری، اوہناں شلوکاں راہیں من اندر دی دنیا نوں باہر لی نال رلا شاعری راہیں چتر کاری دی نینہہ دھری۔ بابا فرید نوں اخلاقی مبلغ دے طور تے پیش کیتا گیا۔ پروفیسر کشن سنگھ ہوراں بابا فرید نوں مارکسی پکھوں پڑچولن دی پہل کر سائے پنجابی کلاسیک نوں روایتی تکی دے پرچھاویوں کڈھیا۔ کلاسیک نوں مارکسی پکھوں پڑچولن وچ نجم حسین سید، ڈاکٹر منظور اعجاز تے مسعود خالد ہوراں دے ناں ذکر جوگ نیں۔ بابا فرید دا شلوک اے:

چنت کھٹولا، وان دُکھ، برہ وچھاون لیف

ایہہ ہمارا جیونا، توں صاحب سچے وکھ (5)

شلوک نری چتر کاری ہی لگدا اے بابا فرید چتر کار۔ بابا فرید مقامی زبان اندر مقامی علامتاں ورت کے اپنی گل نوں سچے ڈھنگ لوکائی موہرے دھریا۔ Asyndeton (حروف عطف توں بغیر) نوں شاعری دا حسن نیا جاندا اے جیہڑا بابا فرید کول بے انت اے۔ چنت کھٹولا، وان دُکھ، برہ نوں لیف کہیا، ساری چتر کاری نوں جیون نال جوڑ دتا اے۔ ہن تک دی کھوج موجب ناک کلاسیکل کافی دے موڈھی نیں۔ ناک پنجابی شعری ریت دی مالا دے دو جے موتی نیں۔ اوہناں دے کلام اندر لوک سیانف دی کستوری تھان تھان مہکدی دسدی اے۔ لوک ادب وچ بھارت منکھ دی ازلی اچھائی دی تصویر اے، جیہناں راہیں آل دوالے نوں سمجھن دی کھچل کیتی گئی۔ ناک دے کلام اندر ایہدیاں کئی مثالیں نیں:

پونے پانی اگنی کا میل چنچل چپل بدھ کا کھیل
نو درواجے دسوا دُآر بچھ رے گیانی اہ بی چار (6)

کلاسیکی ریت وچ وڈی وڈی تھ توں بعد شاہ حسین داناں اے۔ شاہ حسین کافی صنف دے پہلے باقاعدہ شاعر سن۔ شاہ حسین دی کافی دے مڈھلے گناں وچ موسیقیت، علامت نگاری، لوک گیتاں دی طاقت، سوانی لہجہ تے وسیبی پکھ شامل نیں:

میں بھی جھوک رانجھن دی جاننا نال میرے کوئی چلے۔ رہاؤ
پیراں پوندی متاں کردی، جانا تاں پیا اکلے
نیں بھی ڈونگھی تھلا پرانا، شینہاں تاں پتن ملے
جے کوئی خبر متراں دی لیاوئے ہتھ دے دینی آں چھلے
راتیں درد دینہاں درماندی، گھاؤ متراں دے اٹھے
رانجھن یار طیب سُنیدا، میں تن درد اوئے
کہے حسین فقیر نمانا، سائیں سنیہوڑے گھلے (7)

پنجابی کلاسیک اندر content دے نال نال form وچ وی نویں تجربے کیتے گئے۔ ایہناں شاعراں نرا پچھلیاں دیاں گلاں ای نہیں چغیاں سگوں آون والیاں لئی نویاں راہواں وی کھولیاں۔ بیت نوں متعارف کراون دا سہرا سلطان باہو ہوراں دے سر اے:

عاشق پڑھن نماز پر م دی جیں وچ حرف نہ کوئی ہو
جیہا کیہا نیت نہ جانے درد منداں دل ڈھوئی ہو
خون جگر تے نیر اکھیں دے نال وضو کر یوئی ہو
ہوٹھ نہ چیندے پھڑکن باہو خاص نمازی سوئی ہو (8)

شاہ حسین توں بعد کافی صنف اندر دو جاناں بکھے شاہ دا اے۔ بکھے شاہ بارے میاں محمد بخش ہوراں آکھیا؛ بکھے شاہ دی کافی سُن کے ٹھا گفر اندر دا۔ بکھے شاہ دی کافی اندر دا کفر توڑ دی اے اپنے گناں پاروں۔ بکھے شاہ دی کافی اندر شاہ حسینی ریت دی پابند اے ایہدے نال نال شاعر دا اپنا مزاج تے ڈھنگ دا دکھایا اے۔ اوہ اپنی گل

عاجز انہ نہیں سگوں جگ دیاں اکھاں وچ اکھاں پا کے کہن دا عادی اے۔ ریت رواج دے بانے لاه کے فقیری لوی
دی نگھ ماندا، ہینیاں دی بانہہ پھڑ او ہناں دے اندر دے ڈر بھونوں کڈھن دے چارے کردا دکھالی دیندا اے۔ بلکھے
شاہ سچ، انسانیت، تے عشق دی مٹی نال نویں ہوند وٹائی۔ اوہ اک نقطے وچ گل مکاوں والے شاعر نہیں:

اک نقطہ یار پڑھایا ہے۔ رہاؤ
ع غ دی ہکا صورت پکے نقطے شور مچایا ہے
سسی دادل لٹن کارن ہوت پنوں بن آیا ہے
بلکھا شوہ دی ذات نہ کائی میں شوہ عنایت پایا ہے
اک نقطہ یار پڑھایا ہے (9)

’وارث شاہ سخن دا وارث نندے کون او ہناں نوں، میاں محمد بخش وارث شاہ بارے سچ ہی آکھ گئے۔ وارث
شاہ نہیں ’ہیر‘ ورگشاہکار لکھ کے ایس داستان نوں امر کردتا۔ کسے لئی ایہہ روح قلبوت دا قصہ اے، کسے لئی پنجاب دا
انسائیکلو پیڈیا تے کنیاں لئی جگ بیتی۔ روہی دا شاعر خواجہ غلام فرید کافی صنف دی کلاسیکی ریت دے اخیر شاعر
نیں۔ خواجہ غلام فرید کافی دی صنف نوں ٹیسی تے اپڑایا۔ خواجہ فرید توں پہلے شاعر اپنے آل دوالے توں علامتاں
لے کے ویلے دے سماج دا مونہہ مہاندراموہرے دھریا۔ خواجہ فرید روہی دیاں اوکڑاں تے کندھیاں بھری وستی نوں
گلزار بنا کے پڑھیاں موہرے لیاںدا۔

وچ روہی دے رہندیاں نازک ناز و جٹیاں (10)

روہی وچ رہن لئی نازکی نہیں سگوں ہمت تے سختی درکاراے، جیہڑی جٹیاں دی گھٹی وچ اے۔ پر خواجہ صاحب
دا کمال اے کہ او ہناں روہی نوں طلسماتی دنیا بنا چھڈیا، جیس اندر ہر اوہ شے موجوداے جیہڑی جی منگ کردا اے:

بارتھی ہے رشک ارم دی سگ سڑگئی جڑھ ڈکھ تے غم دی
ہر جاباغ بہار ساکھاں چکھیاں نی وے (11)

میاں محمد بخش تے خواجہ غلام فرید کلاسیکی ریت دے اخیر شاعر منے جان دے نہیں۔ خواجہ غلام فرید نازک توں
ٹری کافی دی ریت نوں اچا ریا تے میاں محمد بخش ’سیف الملوک‘ ورگے شاہکار راہیں پنجابی ادب نوں امر کردتا۔ مکدی

ایہہ کلاسیک اوہ اے جیہڑا ہر زمانے وچ اپنے نویں معنے دیوے تے ہر زمانے واسطے ہووے۔ نوواں اخلاقی نظام دیوے۔ لوک ادب توں جے تے اوس وچوں لوک ادب جے۔ کلاسیک دے مصرے عام لوکائی وچ اکھان، محاورہ بن ٹر دے نیں۔ پنجابی ادب نوں اُچھتا اے کہ ہر کلاسیک شاعر دے مصرے لوکائی وچ اکھان، تے روزمرہ دی طرح نشا بھر نیں۔ کئی واری پتہ ہی نہیں لگدا کہ ایہہ لوک ریت یاں لوک سیانف اے یاں کسے شاعر دا مصرعہ۔ ری پبلک ہووے یا پوپٹیکلس، ڈیوانن کامیڈی، کنگ لیر، اینا کیرنینا، فردوسی دا شاہنامہ، فرید دے شلوک ہوون یاں شاہ حسین دی کافی، ہیگل دا فلسفہ ہووے یاں لیونارڈو وونچی دی چتر کاری، پنجابی واراں، صوفی شاعری، تے داستاناں جگت کلاسیک ادب توں اُچیاں نہیں وی تاں ساویاں ضرور نیں۔

حوالے

- 1- ڈاکٹر جمیل جالبی، ایلپیٹ کے مضامین، دلی: ایجوکیشنل پبلیشنگ ہاوس، 2000ء، ص 197-198
- 2- <https://www.britannica.com/art/classical-literature>
- 3- Essays in Criticism, Mathew Arnold, Macmillan and Co, Limited, London: 1903, P. 8
- 4- Saint Beuve, Essays by Saint Beuve, Paternoster Row, London: P. 3-4
- 5- بابا فرید، آکھیا بابا فرید نے، محمد آصف خاں، سودھکار، لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، 2001ء، ص 178
- 6- نانک، کلام نانک، جیت سنگھ سیتل، سودھکار، اپنا، سپرنگ فیلڈ، س ن، ص 233
- 7- شاہ حسین، کافیاں شاہ حسین، محمد آصف خاں، سودھکار، لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، 2002ء، ص 93
- 8- سلطان باہو، ہُو دے بیت، ممتاز بلوچ، سودھکار، لاہور: سانجھ، 2007ء، ص 253
- 9- بلھے شاہ، آکھیا بلھے شاہ نے، محمد آصف خاں، سودھکار، لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، 2006ء، ص 78
- 10- خواجہ فرید، آکھیا خواجہ فرید نے، محمد آصف خاں، سودھکار، لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، ص 251
- 11- اوہی، ص 299